

6.2. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ГЛОБАЛЬНОГО ДИДЖИТАЛЬНОГО РОЗРИВУ

На світовому порядку денному майже одночасно з терміном «диджитальний розрив» виникло поняття «глобальний диджитальний розрив». Для розрізнення цих понять можна використовувати бінарну опозицію «диджитальний розрив усередині країни» / «глобальний диджитальний розрив». Їхнє подолання визнано світовою спільнотою на рівні ООН як нагальне завдання, від якого залежить сталий розвиток країн світу.

Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан, виступаючи 30 вересня 2002 р. в ООН, підкреслив, що «останні роки були позначені великими зусиллями ООН створити міжнародний консенсус щодо центральних завдань сталого розвитку і ліквідації бідності... інформаційно-комунікаційні технології можуть допомогти нам у тому, щоби зростаючі інвестиції в інформаційно-комунікаційні технології країн, що розвиваються, виливалися б у конкретні

можливості допомоги бідним вийти зі стану бідності й у той самий час працювали б на загальне благо світової спільноти. Звісно, інформаційно-комунікаційні технології не є магічною формулою, за допомогою якої вирішуються всі проблеми. Проте це могутнє знаряддя для економічного зростання та ліквідації бідності. Подолання диджитального розриву в Африці і деінде ще — величезне завдання, яке потребує не лише керівництва, а й повного використання всіх ресурсів. За умови задіяння нових технологій, особливо дешевих, а також бізнес-моделей, що зараз розробляються, нашою метою має бути надання дешевого, швидкого та порівняно вільного доступу до мережі Інтернет. Проте інвестиції будуть потрібні не тільки для того, щоб люди мали змогу оволодіти технічними навичками і тим рівнем грамотності, який дає можливість використовувати знаряддя інформаційної технології та обслуговувати їх, а й для того, щоби створювати контент, який відбиває інтереси цієї частини світу»²⁴.

Глобальний диджитальний розрив означає розрив у доступі до інформаційно-комунікаційних технологій між різними країнами світу. Його легко зрозуміти, але неймовірно важко подолати. І найперша серед проблем, що виникають, — це проблема відсутності потрібної інфраструктури. Взяти ту ж саму Африку. У всіх разом узятих африканських країнах менше телефонних ліній, ніж в одному Нью-Йорку.

На першому раунді Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства (WSIS), що відбувся в Женеві 2003 р., були ухвалені «Декларація принципів» та «План дій», в яких як одну із центральних категорій було застосовано поняття «диджитального розриву», а також були окреслені шляхи його подолання. У «Політичному посланні Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства» у розділі «Права людини та сталий розвиток» наголошувалося, що «рівноправний доступ до інформації — це один з істотних факторів сталого розвитку. В інформаційному світі інформацію слід розглядати як один з основних ресурсів для збалансованого розвитку особи, доступ до якого мусять мати всі. Ми стурбовані небезпечним ризиком утворення “диджитального розриву” як між країнами, так і всередині країн, що посилює нерівноправність, зумовлену, наприклад, дискримінацією за статевою ознакою, віросповіданням чи етнічним або расовим походженням. Реалізація всіх прав і свобод дедалі більше залежить від доступу до диджитальних технологій. Ефективний і рівноправний доступ до комунікацій-

них послуг, навичок і знань стає попередньою умовою повноправного користування громадянськими правами. Ми вітаємо ініціативи забезпечення високоякісними, відкритими та публічними програмними засобами на додачу до платних комп'ютерних програм як способом розширеного доступу. Ми визнаємо, що публічна влада має вживати реальних заходів для розширення доступу, поглибити його за допомогою засобів просвіти і консультацій — і врешті-решт зробити його загальним»²⁵.

Перед світовою спільнотою, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями були поставлені завдання щодо розробки планів подолання диджитального розриву, щоби в такий спосіб підготуватися до другого раунду WSIS, який відкрився 15 листопада 2005 р. в Тунісі. Для того, щоби плани були реальними, а стратегії їх втілення — ефективними, потребувалося використання релевантного інструментарію для вимірювання розмірів диджитального розриву.

Отже, один з головних викликів для політиків на національному та міжнародному рівнях — у подоланні диджитального розриву між багатими та бідними країнами, сільськими та міськими місцевостями, чоловіками і жінками, кваліфікованими та некваліфікованими працівниками, великими і малими виробництвами. Ми б додали до цього переліку ще етнічні та расові відмінності, культурні та цивілізаційні аспекти тощо.

Про прірву, що розділяє інформаційно-багаті та інформаційно-бідні континенти і регіони, і водночас про обмеженість глобальної комунікації свідчать такі дані, надані «Глобальною диджитальною статистикою за 2014 р.» і опубліковані 2015 р.:

1) загальна кількість людей на планеті — 7095 млн осіб. З них 52 % живуть у містах, 48 % — у селах;

2) використовують мережу Інтернет 2485 млн осіб.

Проникнення Інтернету у життя людства становить 35 %;

3) використовують соціальні мережі 1857 млн користувачів, що становить 26 % мешканців планети;

4) 6573 млн осіб користуються мобільними телефонами, що становить 93-відсоткове охоплення людства цим різновидом комунікації²⁶.

Чисельність глобальних користувачів відповідно до населення регіонів світу наведена у табл. 1, а чисельність користувачів мобільного широкосмугового зв'язку відповідно до населення у тих самих регіонах — у табл. 2. Не всі держави світу надають дані про використання мережі Інтернет за тими параметрами, які за-

мовляються міжнародними організаціями. Незважаючи на це і враховуючи можливі похибки у даних, усе ж таки можна зробити щонайменше чотири висновки.

Т А Б Л И Ц Я 1. Чисельність глобальних користувачів відповідно до населення регіонів світу, %

Регіон	Населення	Інтернет-користувачі	Користувачі соціальних мереж	Користувачі мобільних телефонів
Північна Америка	5	11	11	5
Центральна Америка	3	3	3	3
Південна Америка	6	8	10	8
Західна Європа	6	13	10	8
Центральна і Східна Європа	5	7	6	7
Близький Схід	4	4	4	5
Центральна Азія	2	1	1	2
Східна Азія	22	30	37	22
Південна Азія	23	8	6	18
Південно-Східна Азія	9	6	9	11
Африка	16	8	4	11
Океанія	1	1	1	1

Складена за: Global Digital Statistics 2014 / US Census Bureau, Facebook, ITU, CIA. — Р. 6

Т А Б Л И Ц Я 2. Чисельність користувачів мобільного широкосмугового зв'язку відповідно до населення по регіонах світу, %

Регіон	Користувачі
Північна Америка	72
Центральна Америка	8
Південна Америка	23
Західна Європа	55
Центральна і Східна Європа	39
Близький Схід	13
Центральна Азія	16
Східна Азія	28
Південна Азія	4
Південно-Східна Азія	18
Африка	7
Океанія	66

Складено за: Global Digital Statistics 2014 / US Census Bureau, Facebook, ITU, CIA. — Р. 14

По-перше, ці дані говорять, що наявний глобальний диджитальний розрив є великим.

По-друге, — розрив між найбільш інформаційно-багатими країнами (США, Канада, Північна Європа) та інформаційно-бідними країнами та континентами (Африка) з роками тільки зростає. Тобто можна стверджувати, що глобальна нерівність у доступі до мережі Інтернет між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, а також усередині розвинених регіонів є тенденцією, яку не можна оминати та яка триватиме щонайменше ще наступне десятиліття.

По-третє, спираючись на ці дані, можна вибудувати чотириярусну глобальну стратифікаційну модель глобального диджитального розриву, де на вищому ярусі перебувають США, Канада, Північна Європа, Австралія та Нова Зеландія, на другому — Західна Європа, нижче — на третьому ярусі — розташувалися держави Центральної та Східної Європи, Близького Сходу, Азії, Центральної та Південної Америки, а на «дні» — на четвертому ярусі — Африка.

Ще раз наголошуємо, що ця стратифікаційна модель наочно показує головні тенденції глобального диджитального розриву.

Відповідно до Індексу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, оприлюдненого Міжнародною телекомунікаційною спілкою 2014 р., до якого входять 162 держави світу, перші 10 місць посідають: 1) Данія; 2) Республіка Корея; 3) Швеція; 4) Ісландія; 5) Велика Британія; 6) Норвегія; 7) Нідерланди; 8) Фінляндія; 9) Гонконг (Китай); 10) Люксембург. До другої десятки ввійшли відповідно такі розвинені держави, як Японія, Австралія, Швейцарія, Сполучені Штати Америки, Монако, Сингапур, Німеччина, Франція, Нова Зеландія, Андорра.

Для порівняння наведемо ще кілька цифр, які стосуються держав Східної Європи та СНД. Білорусь посідає 38-ме місце, Литва — 40-ве, Чехія — 41-ше, Російська Федерація — 42-ге, Польща — 44-те, Словачія — 45-те, Угорщина — 46-те, Болгарія — 49-те, Сербія — 50-те, Казахстан — 53-тє, Румунія — 58-ме, Македонія — 60-те, Молдова — 61-ше, Чорногорія — 63-тє, Азербайджан — 64-те, Боснія і Герцеговина — 69-те, Україна — 73-тє. За нами йде Вірменія — 74-тє²⁷. 73-тє місце для України у світовому рейтингу є зовсім невисоким.

По-четверте, з проведеного нами аналізу чітко проступає тенденція, що корелює проблеми диджитального розриву і сталого розвитку в цих країнах і регіонах світу. Чим нижче сходиш з ярусу на ярус у цій моделі, тим більше проблем сталого розвитку знаходиш у наведених там країнах і регіонах.

Із цього випливає і загальний висновок про те, що нагальним стає не просто формулювання, а й впровадження національних стратегій з інформаційно-комунікаційних технологій, які були б ефективними за наявних умов і сприяли подоланню диджитального розриву, надто у країнах та регіонах, що потрапили на третій та четвертий яруси. Як свідчать останні дані, глобальний диджитальний розрив за минуле десятиліття не зменшився, а навпаки — збільшився²⁸.

Особливу увагу варто приділити двом речам. По-перше, — потребі у механізмах моніторингу та доступу до інформаційно-комунікаційних технологій, які фіксували би готовність, використання та вплив цих технологій; по-друге, — необхідності пов'язати політику розвитку інформаційно-комунікаційних технологій з політикою розвитку освіти, торгівлі, охорони здоров'я задля того, щоб дістати переваги та синергійні ефекти між цими різними елементами та глибшим проникненням інформаційно-комунікаційних технологій у життєдіяльність країн.

Ми вже зазначали на початку підрозділу, що з усіх проблем, пов'язаних із глобальним диджитальним розривом, проблема контенту залишається найменш дослідженою. Втім саме вона докорінним чином впливає на соціально-політичні та культурні, а зрештою — і на економічні параметри глобального диджитального розриву. Те, що відповідний «розрив» не включається більшістю дослідників до числа основних «розривів», є свідченням, з одного боку, певного технологічного детермінізму, яким просякнута основний корпус праць, присвячених диджитальному розриву, а з другого, — мабуть тим, що вони здебільшого написані представниками країн, що входять до числа розвинених країн світу, і ця проблема не видається їм нагальною. Разом з тим проблема доступу до контенту, і ширше — створення контенту користувачами мережі Інтернет та інших нових диджитальних медіа, а також пов'язані з цими процесами позитивні моменти і загрози²⁹, надто для дітей і підлітків, — це імперативна проблема не тільки в контексті подолання глобального диджитального розриву, а й у контексті розвитку глобальної комунікації в цілому та мінімізації глобальних інформаційних загроз.

Як свідчить статистика, у ряді країн, особливо тих, що належать до «золотого мільярда», розрив у доступі скорочується швидкими темпами — і завдяки зростаючій кількості підключених до мережі домашніх комп'ютерів, і через створення комунальних центрів доступу до мережі Інтернет, і через комп'ютеризацію лікарень, бібліотек та шкіл (хоча кожен вчитель знає, що одного лише встановлення у школі комп'ютерів та підключення їх до мережі Інтернет недостатньо, оскільки діти і підлітки мусять навчитися їх ефективно використовувати в навчальних, розвиваючих та креативних цілях, а не тільки задля комп'ютерних ігор та пасивного «плавання» у хвилях мережі Інтернет, які часом є «брудними»)³⁰. Проте небагато дослідників вдаються до вивчення питання *відповідності* наявного у мережі Інтернет контенту для груп насе-

лення і навіть цілих країн, які підпадають під політкоректне визначення «недообслуговані». Цей термін означає соціальну й політичну нерівність, що дедалі зростає, нерівність у царині прав людини, оскільки права великого сегменту населення на отримання, створення і розповсюдження інформації залишаються ущемленими через неможливість віднайти в мережі Інтернет те, що їм потрібно, цікаво, задовольняє їхні соціально-культурні потреби. Це мінімізує чи зводить нанівець їхню участь у політичному житті через неотримання даних про політичні партії, їхні програми, кандидатів, вибори, через неможливість брати участь в обговоренні соціальних і політичних проблем, висловленні своєї думки, участі в електронному голосуванні (тобто активної інтерактивної діяльності у мережі Інтернет). Через мовні бар'єри в мережі Інтернет ряд народів і національних та етнічних меншин взагалі позбавлені ролі активних учасників створення контенту, а також збереження й представлення в цій мережі своєї культурної спадщини. І цей розрив поки що має тенденцію до зростання. І ще одне дражливе питання, пов'язане з попереднім: це ущемлення прав людини на комунікацію через низку наведених вище обставин. Можна дійти висновку, що людство, перекриваючи одні диджитальні розриви, стоїть перед проблемою розширення інших і виникнення нових.

Проаналізовані тенденції, які визначають диджитальний розрив, доводять, що нині існує величезна нерівність у доступі до інформаційно-комунікаційних технологій. Вона в середньому є вдвічі більшою, ніж показник нерівності у сфері доходів. Оскільки досліджувалися доступи до різних типів технологій, то й процеси їхнього розвитку мають істотні відмінності. Скажімо, дані щодо подолання нерівності розповсюдження традиційної телефонії показують незначне, проте постійне зниження такої нерівності. Розповсюдження персональних комп'ютерів та доступу до мережі Інтернет залишається вкрай нерівним. Мобільний телефонний зв'язок у різних країнах позначається досить високим розвитком, що дає підставу очікувати надалі більш рівномірного розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій. Але вирішальною є не тільки національна політика в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, а й людський фактор. Важливим є те, хто впроваджує цю політику, як відбувається її втілення, і зрештою — як це впливає на зміни життя населення тієї чи іншої країни і світу в цілому.